

Бүлэг 2

ТӨСВИЙН СЕКТОР

2.1. Төсвийн гүйцэтгэл

2.2. Төсвийн бодлогын төлөв

2.3. Засгийн газрын өрийн тогтвортой байдал

2. ТӨСВИЙН СЕКТОР ТОЙМ

Эдийн засгийн идэвхжил нэмэгдэж, уул уурхайн бүтээгдэхүүний экспортын биет хэмжээ өссөн нөлөөгөөр төсвийн орлого 31.4 их наяд төгрөгт хүрч өмнөх оны мөн үеэс 7.0 их наяд төгрөгөөр нэмэгдэж төсвийн нийт тэнцэл 2024 онд 1.0 их наяд төгрөгийн ашигтай гарсан хэдий ч нүүрсний үнийн бууралт АМНАТ-ийн орлогод сөрөг нөлөө үзүүлж байна.

Монгол Улсын урт, дунд хугацааны бодлогын баримт бичигт тусгагдсан хөгжлийн тулгамдсан асуудлуудыг хурдтай шийдвэрлэх зорилтуудыг дэвшүүлж, Монгол Улсын 2024 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулан урсгал зардлыг 1.2 их наяд төгрөг, хөрөнгө оруулалтын зардлыг 1.8 их наяд төгрөгөөр тус тус нэмэгдүүлснээр нийт төсвийн зарлага 2024 оны батлагдсан дүнгээс 11.4 хувиар нэмэгдүүлж 30.4 их наяд төгрөг байхаар нэмэгдүүлэн баталсан. Нийслэл хот дотоод, гадаад үнэт цаас гаргасантай холбогдуулан Засгийн газрын өрийн нэрлэсэн үлдэгдэл 3 улирал дараалан өсөж 2024 оны эцсийн байдлаар 33.4 их наяд төгрөгт хүрч өмнөх оны мөн үеэс 8.5 хувиар өслөө.

2.1. Төсвийн гүйцэтгэл

25. Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл 2024 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 776.2 тэрбум төгрөгийн алдагдалтай гарлаа. Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого 2024 оны жилийн эцэст 29.6 их наяд төгрөгт хүрч өмнөх оноос 6.3 их наяд төгрөг буюу 27.0 хувиар өслөө. Зардал талаас нэгдсэн төсвийн нийт зарлага 30.4 их наяд төгрөгт хүрч, өмнөх оноос 34.9 хувиар өссөнөөр төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл 776.2 тэрбум төгрөгийн алдагдалтай гарлаа. Түүнчлэн нэгдсэн төсвийн нийт тэнцэл 1.0 их наяд төгрөг, үндсэн тэнцэл 2.2 их наяд төгрөгийн тус тус ашигтай гарлаа.

26. Эдийн засгийн идэвхжил өндөр байж, уул уурхайн бүтээгдэхүүний экспортын биет хэмжээ нэмэгдсэн нь ААНОАТ, НӨАТ-ын орлогыг нэмэгдүүллээ. Нэгдсэн төсвийн нийт орлого 2024 оны жилийн эцэст 31.4 их наяд төгрөгт хүрч өмнөх жилээс 7.0 их наяд төгрөгөөр буюу 28.7 хувиар өссөн дүн гарлаа. Энэхүү өсөлтөд ААНОАТ 2.5 их наяд төгрөг буюу 65.2 хувиар, НӨАТ 1.1 их наяд төгрөг буюу 22.8 хувиар, ХХОАТ 757 тэрбум төгрөг буюу 40.2 хувиар, онцгой албан татвар 300 тэрбум төгрөг буюу 39.0 хувиар тус тус өссөн нь голлон нөлөөллөө.

Түүнчлэн уул уурхайн салбарын идэвхжил хэвээр хадгалагдаж нүүрсний экспортын биет хэмжээ 2024 оны жилийн эцэст 83.7 сая тонн-д хүрч өмнөх оны мөн үеэс 20.3 хувиар, зэсийн баяжмалын биет хэмжээ 1.7 сая тоннд хүрч өмнөх оноос 16.2 хувиар өссөн тус салбараас төвлөрөх орлого өндөр хэвээр хадгалагдахад чухал хувь нэмэр оруулсан байна.

27. Түүхий эдийн экспортын биет хэмжээ өндөр байгаа ч дэлхийн зах зээл дэх нүүрсний үнийн бууралт АМНАТ-ийн орлого буурах шалтгаан болжээ. Эрдэс баялгийн голлох бүтээгдэхүүний ангиллаар авч үзвэл АМНАТ-ийн орлогыг нүүрс 64.5 хувь, зэсийн баяжмал 26.0 хувь, алт 3.8 хувь, төмөр 1.8 хувийг тус тус бүрдүүлдэг. Дээрх

орлогын дийлэнх хэсгийг бүрдүүлдэг нүүрсний дэлхийн зах зээлийн үнэ буурсантай холбоотойгоор 2024 оны сүүлийн 3 сарын АМНАТ-ын орлого тус бүр 403 тэрбум төгрөг, 326 тэрбум төгрөг, 255 тэрбум төгрөг болж шат дараалан буурчээ. Улмаар 2024 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр улсын төсөвт төвлөрүүлсэн АМНАТ-ийн орлого өмнөх оноос 1 хувиар, тогтворжуулах санд төвлөрүүлсэн орлого 49 хувиар тус тус буурсан хэдий ч нэгдсэн төсөвт төвлөрүүлсэн АМНАТ-ийн нийт орлого 2024 онд 4.6 их наяд төгрөгт хүрч өмнөх оноос 12.6 хувиар өсжээ.

28. Нийт төсвийн орлогын эрдэс баялгийн салбараас төсөвт төвлөрсөн орлого 32.1 хувийг бүрдүүлж байгаа тул цаашид нүүрсний үнэ үргэлжлэн унах нь төсвийн орлогыг бууруулах эрсдэлтэй байна. Эрдэс баялгийн салбараас төсөвт төвлөрсөн орлого 10.1 их наяд төгрөгт хүрсэн нь нийт төсвийн орлогын 32.1 хувьтай тэнцэж байна. Татварын төрлөөр ангилан харвал эрдэс баялгийн салбараас төвлөрсөн нийт орлогын 40.1 хувь нь ААНОАТ-аас бүрдсэн бол 46.5 хувь нь АМНАТ-аас бүрдсэн байна. Татварын төрөл бүрийн хамгийн өндөр татвар төлдөг 100 аж ахуйн ангиллаар харвал НӨАТ, онцгой албан татвараас бусад бүх ангилалд уул уурхайн салбар харьцангуй давамгайл байна.

Хүснэгт 3. Төсвийн орлогын голлох ангиллын хамгийн өндөр татвар төлөгч 100 ААН-ын салбарын ангилал

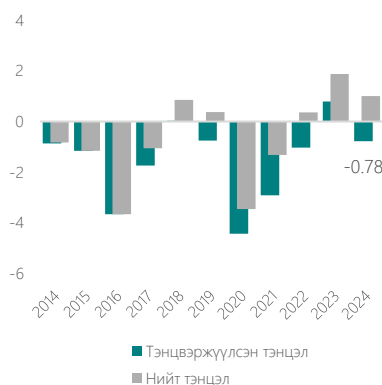
	ААНОАТ	АМНАТ	НӨАТ	ХХОАТ
1 Уул уурхай, олборлолт	29	62	14	21
2 Бөөний, жижиглэн худалдаа; машин засвар үйлчилгээ	26	10	23	11
3 Санхүүгийн болон даатгалын үйл ажиллагаа	12	9	3	14
4 Боловсруулах үйлдвэрлэл	9	8	12	8
5 Барилга	7	1	11	6
6 Цахилгаан, хий, уур, агааржуулалтын хангамж	2		13	8
7 Бусад	13	9	23	30

Иймд салбаруудын төрөлжилтийг нэмэгдүүлэх, эдийн засгийн суурь баазыг тэлэх замаар нэг салбараас хэт хараат байдлыг бууруулах нь чухал байна.

29. Цалин, тэтгэвэр, тэтгэмжийн нэмэгдүүлсэн нь иргэдийн худалдан авалтыг дэмжиж НӨАТ-ын орлогыг нэмэгдүүллээ. 2024 оны 4 дүгээр сард цалин, тэтгэвэр, тэтгэмжийг нэмэгдүүлсэн нь төрийн болон өрхийн хэрэглээг идэвхжүүлсэн байна. Үүний нөлөөгөөр НӨАТ-ын орлого 2024 оны эхний дөрвөн улиралд 5.9 их наяд төгрөгт хүрч өмнөх оны мөн үеэс 22.8 хувиар өссөн үр дүн гарчээ.

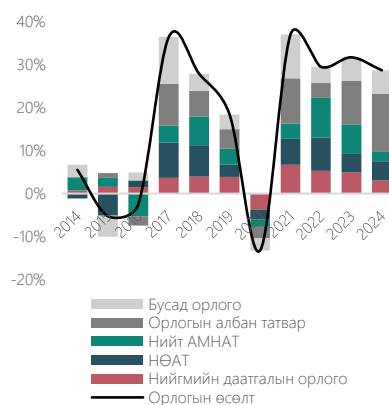
Зураг 2.1. Төсвийн орлого

1.Төсвийн тэнцэл
(их наяд төгрөг)

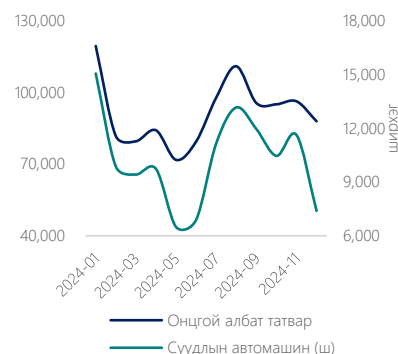
Эх сурвалж: Сангийн яам

2.Татварын орлогын өсөлтөд эзлэх хувь, төрлөөр
(хувь)

Эх сурвалж: Сангийн яам

3.Онцгой албан татварын орлого болон суудлын автомашины импорт
(зүүн тэнхлэг: сая төгрөг, баруун тэнхлэг: ширхэг)

Эх сурвалж: УСХ.

31. Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2024 оны төсвийн тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт (тодотгол) орууллаа. Монгол Улсад анхны 126 гишүүнтэй Улсын Их Хурал байгуулагдаж, ард иргэдийн сонгуулиар өгсөн саналыг орхигдуулахгүй байх зарчмыг үндэслэн гурван намын хамтарсан ЗГ-ыг байгууллаа. Уг ЗГ "Алсын хараа-2050", Монгол Улсын урт хугацааны бодлого, Шинэ сэргэлтийн бодлого, намуудын мөрийн хөтөлбөрт туссан онцлог заалтуудыг нэгтгэн хөгжлийн тулгамдсан асуудлуудыг шийдвэрлэх, олон жил гацаад байсан бүтээн байгуулалтын томоохон төслүүдийг эрчимжүүлэх зорилгоор, Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2024 оны төсвийн тухай

хуульд өөрчлөлт оруулжээ. Энэ хүрээнд 2024 оны төсвийн тухай хуульд урсгал зардлыг 1.2 их наяд төгрөгөөр, хөрөнгө оруулалтын зардлыг 1.8 их наяд төгрөгөөр тус тус нэмэгдүүлж, нийт зарлага анх батлагдсан дүнгээс 11.4 хувь, өнгөрсөн оны мөн үеэс 35.4 хувиар нэмэгдэн 30.5 их наяд төгрөг байхаар баталлаа.

32. Төрийн албан хаагчдын цалинг инфляцын түвшинтэй уялдуулан үе шаттай нэмэгдүүлсэн нөлөөгөөр төсвийн урсгал зардал тэллээ. Төсвийн нийт зарлага 2024 онд 30.4 их наяд төгрөгт хүрч өнгөрсөн оноос 7.7 их наяд төгрөг буюу 34.6 хувиар өссөнөөр, ДНБ-ий 38 хувьтай тэнцэж байна. Энэ нь сүүлийн 15 жилийн хугацаа

дахь төсвийн зардлын хамгийн өндөр үзүүлэлт юм. Нийт зардлын өсөлтөд урсгал зардлын өсөлт 5.0 их наяд (22.3 нэгж хувь) төгрөг, хөрөнгийн зардал 2.7 их наяд (12.3 нэгж хувь) төгрөгийг тус тус эзэлсэн байна. Урсгал зардлын дийлэнх хувийг төрийн албан хаагчийн цалин, тэтгэвэр, тэтгэмж, хүүхдийн мөнгөн тэтгэмж болон зээлийн хүүгийн төлбөр зэрэг хуулиар зохицуулагддаг, өсөн нэмэгдэх зардлууд бүрдүүлдэг. Тэр дундаа ЗГ-аас өрхийн орлогыг дэмжих хүрээнд тэтгэвэр, тэтгэмж, төрийн албан хаагчдын цалин хөлсийг 2024 оны 4 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дунджаар 10 хувиар нэмэгдүүлснээр төсвийн цалин, үр дүнд суурилсан урамшууллын зардал 5.4 их наяд төгрөгт хүрч өнгөрсөн оны мөн үеэс 2.3 дахин нэмэгдэж, нийт төсвийн зардлын өсөлтийн хамгийн өндөр буюу 13.6 хувийг бүрдүүлээ. Мөн хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 2024 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн сард 660 мянган төгрөг болгон шинэчилсэнтэй холбоотойгоор тэтгэврийн зардал өмнөх оны мөн үеэс 395.6 тэрбум төгрөгөөр өссөн байна. Улмаар тэтгэвэр тэтгэмжийн зардал нийт зардлын өсөлтийн 6 хувийг эзэлжээ.

33. Засгийн газрын зээлийн хүүгийн төлбөрийн зардал хоёр жил дараалан өсөлттэй гарлаа. Нэгдсэн төсвөөс нийт зээлийн хүүгийн үйлчилгээний төлбөр 2024 онд 1.2 их наяд төгрөгийн төлөлт хийгдсэн бөгөөд өмнөх оны мөн үеэс 45.0 тэрбум төгрөгөөр өссөн байна. Тодруулбал, гадаад зээлийн хүүгийн төлбөрт 1,146.2 тэрбум төгрөг, дотоод зээлийн төлбөрт 48.8 тэрбум төгрөгийг тус тус төлсөн байна. Хүүгийн зардлын хэмжээ 2021 онд -11.0 хувь, 2022 онд -4.5 хувийн бууралттай байсан. Тус үзүүлэлт гадаад өрийн өсөлтийн нөлөөгөөр 2023 онд 44.1 хувь, 2024 онд 3.9 хувиар тус тус өссөн байна. Засгийн газрын зээлийн хүүгийн зардлын хэмжээ 2014-2024 онд дунджаар нэгдсэн төсвийн зарлагын 7.7 хувь, урсгал зардлын 10.1 хувийг тус тус бүрдүүлж байсан бөгөөд 2019 оноос хойш буурч, 2024 онд нэгдсэн төсвийн 3.9 хувь, урсгал зардлын 5.4 хувийг бүрдүүлж өмнөх төсвийн

жилүүдтэй харьцуулахад харьцангуй бууралттай байгаа хэдий ч цаашид өрийн нийт төсвийн ачааллыг бууруулах, урт хугацаанд төсвийн тогтвортой байдлыг сайжруулахад гадаад өрийн өсөлтийг хязгаарлах төсвийн бодлого чухал байна

34. Хүүхдийн мөнгөн тэтгэмжийг 2020 онд нэмэгдүүлснээс хойш төсвөөс олгох нийгмийн халамжийн шилжүүлгийн дийлэнх хувийг тус зардал эзэлж байна. Нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн зардал 2024 онд 2.3 их наяд төгрөгт хүрч өмнөх оноос 8.4 хувиар буюу 179.8 тэрбум төгрөгөөр өсжээ. Энэхүү зардлын өсөлтөд асаргааны болон халамжийн тэтгэмж, хүүхдийн мөнгөн тэтгэмжийн зардлын өсөлт голлон нөлөөллөө. 2020 онд цар тахлын үеийн эдийн засгийг сэргээх, эмзэг бүлгийн иргэдийн нийгмийн хамгааллыг сайжруулах хүрээнд 0-18 насны хүүхдүүдэд сар бүр 20,000 төгрөг олгодог байсныг 100,000 төгрөг болгон нэмэгдүүлсэн. Улмаар 2019 онд нийт нийгмийн халамжийн зардлын 34.1 хувь (229.6 тэрбум төгрөг)-ийг бүрдүүлж байсан хүүхдийн мөнгөн тэтгэмжийн зардал 2020 онд 65.3 хувь (1 их наяд төгрөг), 2021 онд 71.8 хувь (1.3 их наяд төгрөг), 2022 онд 74.0 хувь (1.5 их наяд төгрөг), 2023 онд 71.6 хувь (1.52 их наяд төгрөг), 2024 онд 66.6 хувь (1.54 их наяд төгрөг)-ийг тус тус эзлэх болж, цар тахлын өмнөх нөхцөл байдалтай харьцуулахад хүүхдийн мөнгөн тэтгэмжийн зардлын хэмжээ 4.4–6.7 дахин, эзлэх хувь ойролцоогоор 2 дахин нэмэгджээ.

35. Төрөлтийн түвшин буурч буйтай холбоотойгоор цалинтай ээж, жирэмсэн болон хөхүүл эхийн тэтгэмжийн зардал буурч байна. Төрөлтийн түвшин 2024 онд өмнөх оноос 10 хувиар, жирэмсэн болон хүүхэд асарч буй иргэдийн тоо өмнөх оны мөн үеэс 14 мянгаар буурсан нь жирэмсэн болон хөхүүл эхэд олгох тэтгэмжийн зардлыг өмнөх оноос 11.5 хувиар, цалинтай ээж хөтөлбөрийн зардлыг 1.1 хувиар буурахад нөлөөлжээ. Нэгдсэн төсвийн нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн зардалд эзлэх

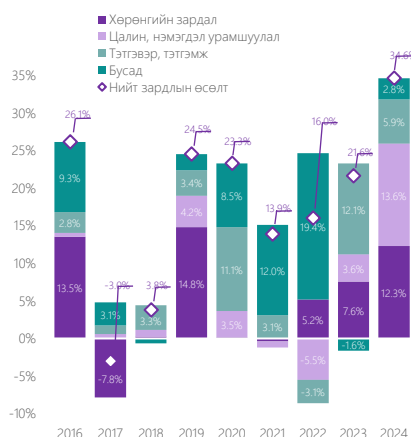
дээрх зардлуудын хувь хэмжээ жил ирэх тусам буурч байгаа бөгөөд 2019 онд 16.8 хувь (113.5 тэрбум төгрөг)-ийг эзэлж байсан бол энэ онд 4.4 хувь (103.6 тэрбум төгрөг)-д хүрч 12.4 нэгж хувиар буурсан байна.

36. Эрчим хүчний салбар болон нийтийн тээврийн алдагдалд олгох татаас нийт татаасны дийлэнх хувийг бүрдүүлсэн хэвээр байна. Нэгдсэн төсвөөс 2024 оны 4 дүгээр улирлын байдлаар нийт 954.7 тэрбум төгрөгийн татаасыг олгосон бөгөөд өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 64.7 хувиар өссөн байна. Төсвийн урсгал зардалд нийт татаасны эзлэх хувь 4.3 хувьд хүрч өмнөх оны мөн үеэс 374.9 тэрбум (1.8 нэгж хувь) төгрөгөөр нэмэгдсэн үзүүлэлттэй байна. Тодруулбал, эрчим хүчний салбарт болон нийтийн тээврийн байгууллагуудын алдагдалд олгох татаасны хэмжээ 2024 онд нийт татаасны 55 орчим хувийг бүрдүүлж байна. Үүнээс нийтийн тээврийн алдагдалд олгосон татаас 289.4 тэрбум төгрөг өмнөх оны мөн үеэс 74 хувиар өссөн байна. Мөн эрчим хүчний алдагдалд олгох татаас 221.6 тэрбум өмнөх оны мөн үеэс ойролцоогоор 3.1 дахин, хөдөө аж

ахуйн салбарын бүтээгдэхүүн, үйлдвэрлэлийг дэмжих урамшуулалд 242.9 тэрбум төгрөгийг олгосон нь өмнөх оны мөн үеэс мөн 2.5 дахин тус тус өссөн нь нэгдсэн төсвийн урсгал зардлын гүйцэтгэлд нийт татаасны эзлэх хувь 2013-2023 оны дунджаар 3.4 хувьтай байснаас ойролцоогоор нэгж хувиар өсөхөд голлон нөлөөлөө. Нийтийн тээврийн үндсэн чиглэлийн нийт 18 аж ахуйн нэгж байгууллагын 2 байгууллага нь ОНӨААТҮГ, 16 хязгаарлагдмал хариуцлагатай компани хэлбэрээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа бөгөөд нийслэлийн нийтийн тээврийн газрын шилэн дансны эх сурвалжаар 2024 онд төсвөөс тус салбарт олгогдсон татаасны ойролцоогоор 98 хувийг хувийн хэвшлийн байгууллагуудад олгосон байна. Зорчигчийг тээвэрлэх бодит зардлыг жил бүр шинэчлэн тогтоодоггүй нь нийтийн тээврийн алдагдлыг өсгөдөг шалтгаанаар тус салбарт олгох татаасны хэмжээ жил бүр нэмэгдсээр байгаа нь нийтийн тээврийн байгууллагын өртгийн судалгааг хийх, удирдлагын менежментийг сайжруулах шаардлагатай байгааг харуулж байна.

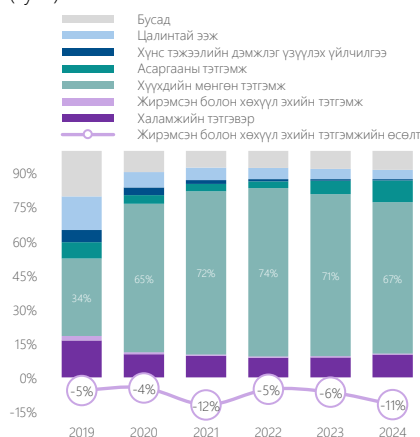
Зураг 2.2. Төсвийн зарлага

1.Төсвийн зарлага, эдийн засгийн ангиллаар (нэгж хувь)

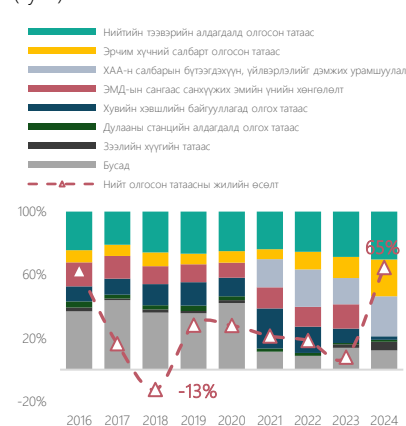
Эх сурвалж: ЭЗХЯ-ын тооцоолол, Сангийн яам
Тэмдэглэл: Нэгдсэн төсвийн зарлагын тэлэлтэд эзлэх хувийг тухайн жилийн өссөн дүнгээр тооцов.

2.Төсвөөс олгосон нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн зардал, зориулалтаар (хувь)

Эх сурвалж: ЭЗХЯ-ны тооцоолол, Сангийн яам
Тэмдэглэл: Нэгдсэн төсвийн урсгал шилжүүлгийн зориулалтаар ангиллын нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн зардалд эзлэх хувиар тооцов.

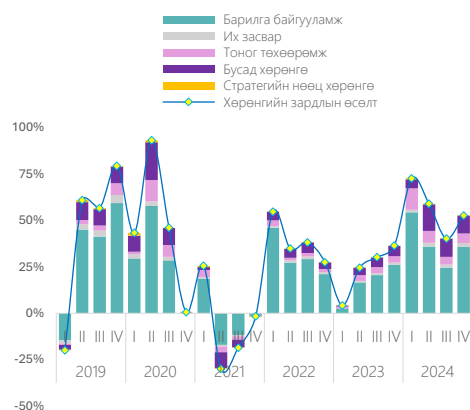
3.Төсвөөс олгосон нийт татаасны жилийн өсөлт, зориулалтаар (хувь)

Эх сурвалж: ЭЗХЯ-ын тооцоолол, Сангийн яам
Тэмдэглэл: Нэгдсэн төсвөөс төрийн өмчит болон хувийн байгууллагад олгосон татаасны зориулалтаар ангиллыг нийт татаасны жилийн өсөлтөд эзлэх хувиар тооцов.

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2024 оны төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт (тодотгол) оруулснаар хөрөнгийн зардлыг 1.8 их наяд төгрөгөөр нэмэгдүүлэн баталсан бөгөөд энэ нь Улаанбаатар хотын төвлөрлийг сааруулах, түгжрэлийг бууруулах, томоохон хөгжлийн бүтээн байгуулалтыг дэмжихэд чиглэсэн. Нэгдсэн төсвийн хөрөнгө оруулалт 2024 оны эцэст 7.9 их наяд төгрөгт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 52.7 хувиар өссөн бол нийт хөрөнгө оруулалтын гүйцэтгэл 76.3 хувьтай байна. Эдийн засгийн ангиллаар авч үзвэл, нийт хөрөнгө оруулалтын зардлын 67.9 хувийг барилга байгууламж, 18.3 хувийг бусад хөрөнгө, 9.8 хувийг тоног төхөөрөмж, 3.8 хувийг их засварт зарцуулжээ. 2024 онд улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар 11.6 их наяд төгрөгийн төсөвт өртөг бүхий 1323 төсөл, арга хэмжээг 3.8 их наяд төгрөгийн санхүүжилтээр хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн бөгөөд уг санхүүжилтийн гүйцэтгэл 78.7 хувьтай буюу 3.0 их наяд төгрөгт хүрсэн байна. Монгол

Зураг 2.3. Нэгдсэн төсвийн хөрөнгө оруулалтын зардал (нэгж хувь)

Эх сурвалж: ЭЗХЯ-ын тооцоолол, Сангийн яам
Тэмдэглэл: Хөрөнгө оруулалтын зардлын дүнг тухайн жилийн улирлын өссөн дүнгээр тооцов.

Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын зардлын 38.3 хувь буюу 3.0 их наяд төгрөгийг улсын төсвөөс, 36.5 хувь буюу 2.9 их наяд төгрөгийг орон нутгийн төсвөөс, 25.3 хувь буюу 2.0 их наяд төгрөгийг гадаадын зээлээс бүрдсэн байна.

2.2. Төсвийн бодлогын төлөв

37. Тэнцвэржүүлсэн тэнцэл алдагдалтай гарахад хүүгийн зардал голлон нөлөөлсөн байна. Төсвийн тэнцэлд үзүүлэх төсвийн бодлогын нөлөөг төсвийн төлөв, төсвийн бодлогоос хамаарахгүй эдийн засгийн мөчлөгийн нөлөөг төсвийн автомат тогтворжуулагчаар ⁵, өрийн үйлчилгээний нөлөөг хүүгийн зардлаар илэрхийлэн зураг 2.3-т харууллаа. Төсвийн тэнцэл потенциал ДНБ-ий 1.0 хувьтай тэнцэх алдагдалтай гарахад автомат тогтворжуулагч 0.1 хувь нэгж хувь буюу 110.8 тэрбум төгрөг, төсвийн төлөв 0.4 нэгж хувь буюу 308.0 тэрбум төгрөгийн эерэг нөлөө үзүүлсэн бол хүүгийн зардал 1.5 нэгж хувьтай тэнцэх сөрөг нөлөө үзүүлсэн буюу 1.2 их наяд төгрөгтэй тэнцэх хэмжээнд төсөвт дарамт учруулсан байна. Өөрөөр хэлбэл өмнөх жилүүдийн авсан зээлийн үйлчилгээний төлбөрт 1.2 их наяд төгрөг төлсөн нь төсвийн алдагдалд нөлөөлөх голлох шалтгаан болсон байна.

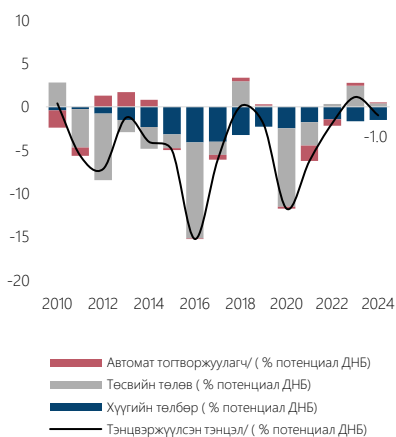
38. Эдийн засгийн идэвхжилийн нөлөөгөөр автомат тогтворжуулагч сүүлийн 2 жил дараалан төсөвт эерэг нөлөө үзүүллээ. КОВИД-19 цар тахлын нөлөөгөөр эдийн засгийн эргэлт саарч автомат тогтворжуулагч 834.0 тэрбум төгрөгтэй тэнцэхүйц хэмжээнд төсөв дарамт учруулж байсан бол сүүлийн 2 жилд иргэдийн бодит орлого нэмэгдэж, эдийн засгийн дотоод эрэлт сайжирсан нөлөөгөөр (зураг 1.2) тус бүр 247.6, 110.8 тэрбум төгрөгтэй тэнцэх хэмжээнд төсвийн тэнцэлд эерэг нөлөө үзүүлсэн байна.

39. Төсвийн импульс эерэг утгатай болсон нь 2024 оны төсвийн бодлого өмнөх онтой харьцуулахад тэлсэн болох нь харагдаж байна. Төсвийн импульс нь төсвийн тэлэх, эсвэл хумих бодлогын хурдыг төсвийн төлөвийн жилийн өөрчлөлтөөр тооцон харуулдаг. Төсвийн импульс 2024 оны эцэст потенциал ДНБ-ий 1.8 хувь буюу 1.4 их наяд төгрөгтэй тэнцэж байгаа нь төсвийн хумих бодлогын хурд тус хэмжээнд саарсныг илтгэж байна.

Зураг 2.3. Төсвийн тэнцэл, төсвийн төлөв, автомат тогтворжуулагч

1.Төсвийн нийт тэнцэл⁶

(потенциал ДНБ-д эзлэх хувь)

Эх сурвалж: ЭЗХЯ-ын тооцоолол, Сангийн яам

2.Төсвийн төлөв, импульс

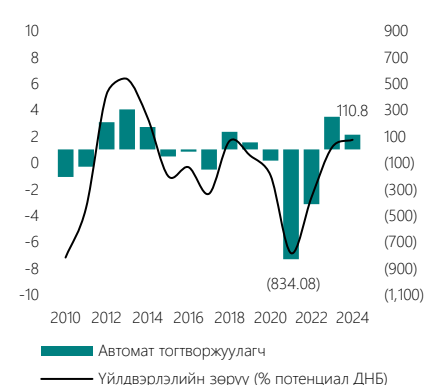
(потенциал ДНБ-д эзлэх хувь)

Эх сурвалж: ЭЗХЯ-ын тооцоолол, Сангийн яам

3.Үйлдвэрлэлийн зөрүү, автомат тогтворжуулагч

(Зүүн тэнхлэг: потенциал ДНБ-д эзлэх хувь, Баруун тэнхлэг: тэрбум төгрөг)

Эх сурвалж: ЭЗХЯ-ын тооцоолол, Сангийн яам

⁵ Эдийн засгийн тэлэлт буюу сэргэлтийн үед эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрчимжихийн хэрээр төсвийн орлого нэмэгдэж, эсрэгээрээ эдийн засгийн агшилт буюу уналтын үед татварын орлого буурч, ажилгүйдэл өссөнөөр ажилгүйдлийн тэтгэмж гэх мэт төсвийн зардал ямар нэг бодлогын оролцоогүйгээр жамаараа нэмэгддэг. Ийнхүү засгийн газрын төсвийн бодлогоос

үл хамааран төсвийн тэнцэл өөрчлөгдөж, эдийн засгийг тогтворжуулах чиглэлд ажиллаж байгааг төсвийн тэнцлийн автомат тогтворжуулагч гэнэ.

⁶ Энд хүүгийн зардал болон төсвийн төлөвийн эерэг утга нь төсвийн алдагдлыг нэмэгдүүлэх учир зурагт ойлгомжтой харагдуулах үүднээс тухайн утгуудыг -1-ээр үржүүлж харууллаа.

2.3. Засгийн газрын өрийн тогтвортой байдал

40. Нийслэл хот дотоод, гадаад үнэт цаас гаргасантай холбогдуулан Засгийн газрын өрийн нэрлэсэн үлдэгдэл 2 улирал дараалан өсөж 33.4 их наяд төгрөгт хүрлээ. Гадаад бонд болон гадаад зээлийн эргэн төлөлттэй холбоотойгоор 4 улирал дараалан буураад байсан Засгийн газрын өр сүүлийн 2 улирал дараалан өсөж, 2024 оны эцсийн байдлаар 33.4 их наяд төгрөгт хүрч өмнөх оноос 8.6 хувиар өслөө. Засгийн газрын өрийн ДНБ-д эзлэх хувь хэмжээ 41.8 хувьд хүрч өмнөх онтой харьцуулахад 1.9 нэгж хувь буурсан үзүүлэлттэй байна.

Өрийн удирдлагын тухай хуулийн 2024 оны 1 дүгээр сарын 17-ны нэмэлт, өөрчлөлтөөр нийслэл хот хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтөд тусгагдсан төсөл, арга хэмжээг хэрэгжүүлэх зориулалтаар гадаад үнэт цаас гаргаж болно хэмээн шинэчлэгдсэн. Тус заалтын хүрээнд нийслэл хот 2024 оны 6 дугаар сард дотоодын зах зээлд 500 тэрбум төгрөгийн бонд гаргасан бол тус оны 11 дүгээр сард 7.75 хувийн купонтой, бондыг Австри улсын Хөрөнгийн биржид хаалттайгаар гаргаж, олон улсаас 500 сая ам.доллар татан төвлөрүүлсэн байна. Улмаар орон нутгийн зээллэг 2.6 их наяд төгрөгт хүрсэн бол Засгийн газрын өрийн баталгааны хэмжээ өмнөх онтой харьцуулахад 148.4 тэрбум

төгрөгөөр өссөн үзүүлэлтэй байна. Түүнчлэн Засгийн газрын дотоод өр өмнөх оноос 166.4 тэрбум төгрөг буюу 71.1 хувиар нэмэгдэж 400.5 тэрбум төгрөгт хүрсэн байна.

41. Нийслэл хотын үнэт цааснаас төвлөрсөн санхүүжилтээр нийгмийн шинж чанартай бүтээн байгуулалтуудыг санхүүжүүлнэ. Дээр дурдагдсан үнэт цаасны санхүүжилтээр “Сэлбэ дэд төвд түшиглэсэн гэр хорооллыг орон сууцжуулах төсөл”, “Бөөрөлжүүтийн ДЦС”, “Батарей хуримтлуурын станц”, “Авто зам, замын байгууламжийн засвар, шинэчлэлтийн ажил”, “Ариутгах Бохир усны Туул-1 коллектор болон үерийн байгууламж” зэрэг төслүүдийг тус тус санхүүжүүлэхээр төлөвлөсөн байна.

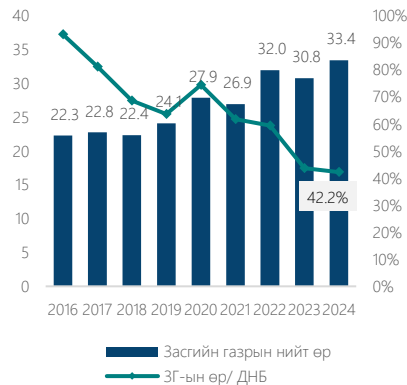
ОУВС-гийн “Article-IV” тайланд төсвийн хөрөнгө оруулалт, төсөл хөтөлбөрийн зардал нь эдийн засагт болоод төсөвт үр өгөөжтэй, өндөр гүйцэтгэлтэй төслүүдэд зарцуулагдах шаардлагатайг зөвлөж байжээ. Иймд зээлийн үйлчилгээний төлбөр нэмэгдэж төлөгдөх санхүүжилтүүдийг эдийн засгийн үр өгөөжтэй бүтээн байгуулалтуудад зарцуулах нь чухал.

42. Засгийн газрын нийт өрд гадаад өрийн эрсдэл давамгай байна. 2024 онд Засгийн газрын нийт өрийн 90.6 хувийг гадаад өр

Зураг 2.4. Засгийн газрын өр

1.Засгийн газрын өр

(зүүн тэнхлэг: их наяд төгрөг, баруун тэнхлэг: хувь)

Эх сурвалж: Сангийн яам

2.Засгийн газрын бусад өр, төлбөр

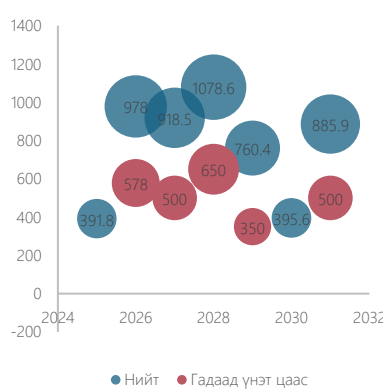
(их наяд төгрөг)

Эх сурвалж: Сангийн яам
Тайлбар: Бусад өр төлбөрт Засгийн газрын гадаад, дотоод өрд хамаарахаас бусад өрийг ойлгоно.

3.Засгийн газрын гадаад өрийн эргэн төлөлтийн хуваарь

(сая ам.доллар)

Эх сурвалж: Сангийн яам
Тайлбар: Засгийн газрын гадаад өр нь гадаад үнэт цаас, гадаад зээлээс бүрдэнэ.

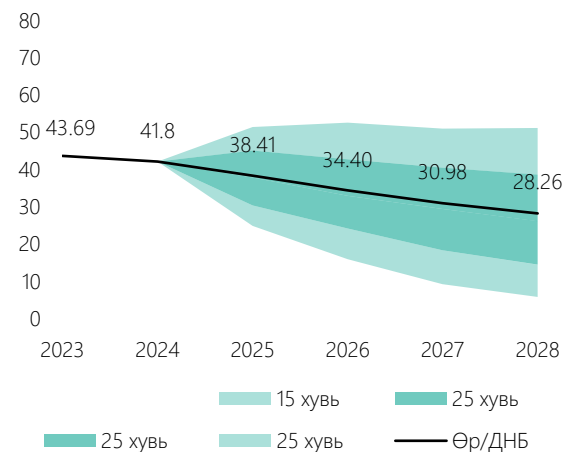
бүрдүүлж байгаа нь Засгийн газрын өрийг ханшийн шок болон бусад гадаад орчны нөлөөнд мэдрэг болгож байна. Гадаад өрийн эрсдэл өндөр байгаатай холбогдуулан төсвийн алдагдалд үзүүлэх хүүгийн зардлын нөлөө хамгийн өндөр байна. Түүнчлэн 2026-2028 онуудад тус бүр 978 сая ам доллар, 918.5 сая ам.доллар, 1.0 тэрбум ам долларын гадаад зээлийн үндсэн төлбөрийн эргэн төлөлт хийх хүлээлттэй байна.

43. Засгийн газрын өрийн дунд хугацааны төлөвт үндсэн тэнцэл, бодит ДНБ-ий нөлөө өндөр байна. Өрийн тогтвортой байдлын шинжилгээгээр Засгийн газрын өрийн дунд хугацааны төлөв макро эдийн засгийн голлох үзүүлэлтүүдэд хэр мэдрэг байгааг харуулах боломжтой. Өрийн динамик шинжилгээний суурь төсөөллөөр 2025-2027 онуудад харгалзан ДНБ-ий өсөлт 6 хувьд, ДНБ-ий дефлятор сүүлийн болон ханшийн сулрал сүүлийн 10 жилийн дундаж түвшинд, үндсэн тэнцэл төсөөллийн орчимд бусад макро үзүүлэлтүүд 2024 оны түвшинд тогтвортой байхад 2025 онд Засгийн газрын өр ДНБ-ий 38.1 хувьтай тэнцэхээр байна. Голлох үзүүлэлтүүдэд 2025, 2026 онуудад 1 стандарт хазайлт бүхий шок тооцоход, шокийн нөлөөгөөр 2027 онд Засгийн газрын өр суурь түвшнээс 6.4-9.9 хувиар өсөх магадлал харгалзан 25% байна. Энэ нь макро эдийн засгийн тодорхойгүй байдал, шокийн нөлөөнөөс Засгийн газрын өр өндөр мэдрэг болохыг харуулж байна.

44. Засгийн газрын өрийн тогтвортой байдлыг хангахад үндсэн тэнцлийг ашигтай түвшинд байлгах нь чухал байна. Засгийн газрын өрд нөлөөлөгч хүчин зүйлсийг өрийн динамик шинжилгээгээр үнэлэв. Засгийн газрын нэрлэсэн өрийн ДНБ-д эзлэх хэмжээ 2020 онд 10.8 хувиар өссөн бөгөөд үүнд үндсэн тэнцлийн алдагдал 6.7 нэгж хувийг бүрдүүлсэн байна. Харин 2022 онд нэрлэсэн өр 2.4 хувиар буурахад бодит ДНБ-ий өсөлт 2 орчим хувийн эерэг нөлөө үзүүлсэн

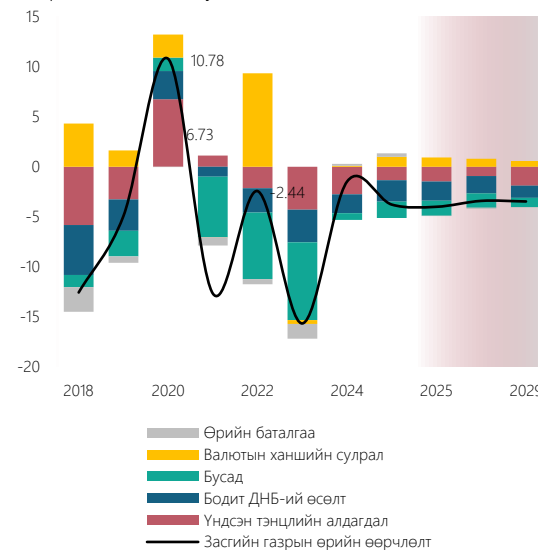
Зураг 2.5. Засгийн газрын өрийн тогтвортой байдал

1.Засгийн газрын өрд үзүүлэх нэрлэсэн гадаад хүүгийн болон ханшийн сөрөг шокийн нөлөө
(ДНБ-д эзлэх хувь)

Эх сурвалж: ЭЗХЯ-ны тооцоолол

2.Засгийн газрын өрд нөлөөлөгч хүчин зүйлс
(өөрчлөлтөд эзлэх хувь)

Эх сурвалж: ЭЗХЯ-ны тооцоолол

валютын ханшийн сулрал 9.3 нэгж хувьтай тэнцэх сөрөг нөлөө үзүүлжээ. Цаашид Засгийн газрын өрийн тогтвортой байдлыг хангахад ДНБ-ий бодит өсөлт болон үндсэн тэнцлийн алдагдал голлох үүрэг гүйцэтгэхээр байна. Иймд цаашид макро эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангахад чиглэсэн бодлогын арга хэмжээг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэх нь чухал байгааг тус тооцооллын үр дүн харуулж байна.